

Hozzászólás a szleng világához – cseh és orosz példákkal

Kazinczy Ferenc korától jelentős változáson ment keresztül a magyar nyelv. Ezt a tényt az irodalmi nyelv és a nyelvjárási változásai is bizonyítják. Még szembetűnőbb változásokat tapasztalunk, ha bizonyos nyelvi rétegek, például a csoportnyelvek anyagát tanulmányozzuk. Ebben különösen hatékony segítséget nyújthatnak például Balogh Róbert, Csányi Vilmos, Egressy Zoltán, Garaczi László, Grecsó Krisztián, Parti Nagy Lajos, Tisza Kata, Tokaji Zsolt, Tóth Krisztina, Varró Dániel és mások

alkotásai. Aki a szleng napi forrongására kíváncsi – akár csak a felszínen, akár a mélység összefüggéseiben, az kattintson a google kereső segítségével a *szleng* szóra, s máris valóságos terület, terület, sztalkám élményben lehet része.

A csoportnyelvek körébe tartoznak az *életkori nyelvváltozatok* (elsősorban az ifjúság nyelve), az *argó* (alvilági elemek, titkos csoportok közösségi nyelve, például a tolvajok nyelve) és a *szleng*. Rögtön adódnak olyan alapvető kérdések, amelyekre választ szükséges adnia a nyelvtudománynak: a nyelvelmélet szakembereinek éppúgy, mint a nyelvújítóknak, a stílusfejlődési tendenciák kutatóinak, továbbá a magyar idegen nyelvként tanítóknak.

„a fiatalok módosítják legtöbbször a nyelvüket”

Mi a szleng? Kik a használói? Hol használják? Elfogadott-e a szleng? Honnan eredeztetethető a szleng szavak és kifejezések? Melyik közlésmódban alkalmazzák? Melyik beszédstílusban fordul elő? Milyen a szleng alkalmazónak a viszonya a közlés témájához? Milyen a szleng alkalmazónak a viszonya a nyelv rendszeréhez? Milyen gondolkodásmód tükröződik a szleng által? Hogyan fejezi ki az igazságot a szleng alkalmazó? Milyen a szleng szó- és kifejezőképességének az esztétikuma? Hogyan alkalmazhatók a szleng szavai és kifejezései a társadalomban? Milyen beszédcselekvéseket végzünk a szlenggel? Mi az alkalmazásának a kommunikációs célja?

Nehéz megadni a választ az alapkérdésre, hogy mi a szleng. Kizárás alapon közelíthetjük meg a fogalmat a legbiztonságosabban. A *szleng* nem nevezhető nyelvjárásnak, mert frazeológiájának zömét önkényes, tudatos szóalkotások teszik ki. De nem nevezhetjük argónak sem, mert ma már nem csak a társadalmon kívül álló, alvilági elemek szókincsét jelenti. Parapatics Andrea, a *Szlengszótár* (2008) szerkesztője nem tartja se zsargonnak, se kizárólag diáknyelvnek, és nem fogadja el Bárczi Géza „pesti nyelv” megjelölését sem. A szleng a lényegét tekintve inkább olyan jelenség, amely a beszédhelyzettel függ össze. Informális, bizalmas társalgásban, oldott légkörben szívesen fűzzük beszédünkbe, írásunkba is a szleng sokszor igen találó, netán vicces, gyakran azonban vulgáris elemeit.

A témakörök nagyon különbözőek: ember, testrészek, nő, férfi, iskola, egyetem, barátság, szerelem, fiú-lány viszony, gyermek-szülő kapcsolat, tánc, rendőrök, járművek, hajviselet, ruházat, étkezés stb. Az életnek ezekbe a jelenségeibe az ifjúság is naponta beleütközik. A szabályos, mindennapi élet ellentétét képezően a fiatalok módosítják legtöbbször a nyelvüket. Ennek a módosított nyelvnek az a feladata, hogy a már megkopott nyelvi elemeket szokatlanul merész, élénk, stilisztikai szempontból gyakran vulgárisnak tetsző szavakkal helyettesítse.

A metaforikus, metonimikus átvitel a tárgynak vagy jelenségnek a legtipikusabb, legérdekesebb tulajdonságát érinti. A fiatalok a fantáziájukban „elengedik magukat”. Például a né-

hány éve nagyon divatos cipőt, amit egy világhírű cég bocsátott ki, a szilárd, masszív alakja miatt a magyar ifjúság *terepjárónak* nevezte. Vulgárisabb elnevezése *szartaposó*. Az olyan mindennapos használati tárgyat, mint például az öngyújtót, az ifjúság a maga módján humorosan alakította át *zsebzanára* az 1979-ben Magyarországon történt zsanai gázkitörés analógiája alapján.

Ezeket a példákat is látható, hogy a metaforikus, asszociáló szóalkotás a különböző népek szlengjében hasonló is lehet, különösen látható ez a testrészeknek a szleng által való megnevezéséből. Mivel az emberi testrészek alakra mindenhol egyformák, mindig sok hasonló metaforikus megnevezést hívnak életre.

Például a magyar szlengben a fejet *dinnyének*, *diónak*, *kókusz*nak, *golyónak*, *töknek*, *töksinek* nevezik. A csehben és az oroszban is a fej megnevezései közt több kifejezés a főzelék- vagy gyökérművelődés témához kapcsolódik: *tykev* (tök – a csehben) *тыква* (tök – az oroszban), *hlávka* (káposztafej – a csehben, de ez nem gyakori), *кочан* (káposztafej – az oroszban), *kokos* (kókusz – a csehben), *кочос* (kókusz – az oroszban). Mivel ebben a gömbölyű formájú *fűrészporraktárban* feltehető az agy, akkor a metonímia alapján a fej a magyarban már *észiemető*, a cseh nyelvben *čajník*, *konvice* (teáskanna) vagy *kotel* (bogrács), ám ezeket a cseh szlengben általánosan nem használják, az oroszban pedig *чайник* (teáskanna) vagy *котелок* (bogrács), de nem általános, hanem *чайник/котелок, который варит* (főző teáskanna/bogrács).

A funkcion, cselekvésen alapuló metonimikus átvitel a magyarban a szemből *kuklyukot* (kukucsáló lyukat), a szájból *etetőt*, *csicsergőt*, *fecsegőt*, a fülből *kagylót*, *radart* hozott létre, vagy pedig a *parabola* kifejezést használja. A cseh szlengben a szem megfelelője a *bulvy* (kukucsáló, bámuló), a száj (zabáló, csicsergő) a csehben inkább a *držka*, a *tlama*, esetleg a *chlebařna* (pofa). Az orosz szlengben a szem *гляделки*, *глязелки*, *зырки* (kukucsáló, bámuló), a száj *хавальник*, *говорильник* (zabáló, csicsergő), a fül *локаторы* (radar/parabola).

Az osztályzatok metaforikus elvitelűi között közkedveltek a magyar szlengben az elégtelen elnevezései: *karó*, *bot*, *fa*, *fenyőfa*, *egyenés ötös*, *kard*, *törzs* stb.

A szlengben több eufemizáló szó is a tolvajnyelvből származik, például: *megfúj*, *meglovasít*, vagyis *ellop*, ami a cseh nyelvben *seknout*, *štipnout*, tulajdonképpen *meglábosít*, az oroszban *стырить*, *слямзить*, *приделать ноги*, ugyancsak *meglábosít*. Ha *fűz valakit*, azaz *igyekszik rábeszélni valamire*, az oroszban *подбить* (kivág).

A szleng (a zsargon) vizsgálva az eufemizálást tarthatjuk a szleng (a zsargon) szóalkotás fő módszerének. Az eufemizálás nemcsak a trágár, vulgáris kifejezéseket helyettesíti, hanem a normális köznyelvi vagy szépirodalmi szavakat is. A *táncoltra* azt mondja a magyar szleng, hogy *billeg*, *ráz*, *csörög*, *rázza* a *bolhákat*, ez a csehben *trást se* (remeg), *hejbat zadkem* (mozgatja a fenekét), *klepat se* (rángatózik), az oroszban *трястуть* (remeg), *двигать попой* (mozgatja a fenekét), *дергаться* (rángatózik). Azt, hogy valaki valaminek a *hatása alatt áll*, így fejezi ki a magyar szleng: *eldobom az agyam* (valamitől, valami miatt). Azt, hogy valaki *nagyképűsködik*, azt a magyar szleng ekképpen mondja: *adja a bankot*.

Ez a nyelvi stílus, amely számos magyarul beszélő ízlését borzolhatja, kétségtelenül a mindennapok világából való: zaklatott, jövőt kereső, csalódott, értékvágyó és értékekre nem nagyon találó emberek szókincséből, s a ma emberének a világlátását mutatja. Szokatlan? Ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy az egyes generációk keresik az élethelyzeteik nyelvi megfelelőit.

H. Tóth István – Radek Patloka

A szerzők a prágai Károly Egyetem bölcsészkarának oktatói (a szerk.)